

Доц. д-р КАТЯ ЗЛАТАРЕВА

Дипломиран експерт-счетоводител,
Регистриран одитор

Доц. д-р Катя Златарева е преподавател в УНСС – София в катедра „Счетоводство и анализ“. От 2004 г. е регистриран одитор и член на ИДЕС. Участвала е в Комисията на Сметната палата за контрол върху качеството на одитите. Областите, в които работи научно и като преподавател, са счетоводство, контрол и анализ.

ИНТЕГРИРАНАТА ОТЧЕТНОСТ В СЧЕТОВОДНАТА ПОЛИТИКА И БИЗНЕС СТРАТЕГИЯТА НА КОРПОРАЦИЯТА, ОБЕКТ НА ФИНАНСОВИЯ ОДИТ

Резюме

В студията се представят проблемите и до голяма степен възможните решения в областта на интегрираното отчитане като част от бизнес стратегията и счетоводната политика на предприятието. Проблемите се разглеждат и в светлината на Закона за счетоводството. Последователно се поставят на обсъждане отделни нормативни постановки за финансовата и нефинансовата отчетна информация, предлагат се и някои възможни решения. Изследвани са и нови моменти в теорията на интегрираното отчитане, лансират се идеи за промени в подхода към счетоводната политика, за съдържателни промени при представяне на оценките на обектите на интегрираното отчитане. Направени са и кратки изводи за перспективите на изследване по тази проблематика, както и за проблеми при нейното одитиране.

Assoc. Prof. Katya Zlatareva, PhD

Certified Public Accountant
Registered Auditor

INTEGRATED REPORTING IN THE ACCOUNTING POLICY AND CORPORATE BUSINESS STRATEGY AS A SUBJECT OF FINANCIAL AUDIT

Summary

The paper gives an overview of the issues, and to a high degree of their possible solutions, in the field of integrated reporting as a part of the business strategy and the accounting policy of an enterprise. The issues are discussed in the context of the Accountancy Act. The paper consistently explores certain regulations on financial and non-financial reporting information suggesting also several possible solutions. The paper also examines the new developments in integrated reporting theory, setting out ideas for modification of the approach to accounting policy, for substantive changes in presenting the valuations of integrated reporting items. The paper also draws brief conclusions about the prospects of researching those matters as well as the issues related to their auditing.

ИНТЕГРИРАНАТА ОТЧЕТНОСТ В СЧЕТОВОДНАТА ПОЛИТИКА И БИЗНЕС СТРАТЕГИЯТА НА КОРПОРАЦИЯТА, ОБЕКТ НА ФИНАНСОВИЯ ОДИТ

1. КРАТКО ВЪВЕДЕНИЕ В ПРОБЛЕМА

Темата за счетоводната политика, в нейното нарастващо съдържателно разнообразие, е може би една от най-коментираните в счетоводната теория. Все повече се насища полето на идеи с намерения да се обогати и целево определи бизнес стратегията на предприятията, да е тя в съзвучие със световните постижения. Значимо място в тази тематика все повече се заема и с един сравнително нов за българската теория и практика проблем за интегрираната отчетност. Изминалото кратко време показва, че тази тематика, леко или трудно приемана от българската счетоводна теория и практика, бързо се налага и непрекъснато се обогатява съдържателно. Нейното присъствие в научни изследвания, в норми на европейски и национални нормативни актове и документи заема все по-значимо място, утвърждава се като реална необходимост за оценката на корпоративната устойчивост. Вече, както е известно, и в българския Закон за счетоводството този проблем намери самостоятелно място, в отделна негова част (глава седма), макар че изискванията се отнасят, поне за сега, само за предприятия от обществен интерес и при наличието в тях на определени критерии. Множат се активните мероприятия на световни и европейски институции, което дава основания да се очаква, че проблематиката за интегрираното отчитане намира място в задължителните норми за всички предприятия, така както това вече е практика за много страни от света. От споделени идеи на видни автори, като нобелиста Джоузеф Стиглиц, Джефри Сакс, Жак Атали, от продължително наблюдение върху решения и предложения на световни организации, на ООН в това число, плахо като начало и вече твърде смело, се появиха и в българската икономическа теория проблемите на устойчивото развитие, в т.ч. и на интегрираната отчетност. Началото, започнало от проф. д-р Бойчинка Йонкова (Интегрирана отчетност), дава все по-ползотворни плодове в изследванията на проф. д-р В. Желязкова (Климатичните промени и екологичният риск в дейността на финансовите институции, както и Проблеми на кръговата икономика), на доц. М. Пейчева, гл.ас. д-р В. Динева и доц. д-р А. Вейсел (Корпоративната социална отговорност – теория, отчетност, одит), на доц. д-р К. Златарева (Интегрирана отчетност) и др. Този списък може да продължи и вероятно вече е в готовност да продължи така, както продължават новите решения на върховни международни институции (ООН, ЕК), съдържащи стойностни идеи като решаващ проблем на устойчивото развитие на планетата. Темата за интегрираната отчетност следователно е част от големия, глобален по своя мащаб проблем за устойчивото развитие, който характеризира бъдещето на икономиката и на социалния прогрес, и по

тази причина все повече е повод за дискусии, изследвания и решения и в областта на счетоводната и одитна теория и практика.

Интегрираната отчетност, както и стопанската отчетност, използва Концептуалната рамка за финансова отчетност, вече променена и допълнена през 2018 г., представена от Съвета по Международни счетоводни стандарти, но заедно с това използва и прилага свои, специфични методи и подходи като следствие от специфичните проблеми на устойчивото развитие. Пример е състоянието на корпорацията в стойностни измерения и в описателно оповестяване, което включва отразяването на процесите на формиране на стойността под влияние на външни фактори (околна среда, климатични условия, екологични проблеми, социални проблеми и др.), отразява жизнения цикъл на корпорацията, а не само нейните активи и пасиви към даден момент. Този вид отчетност откроява причините за различията между входа и изхода на системите (разходи-ползи, а не само приходите и разходите), определя възможните бъдещи ползи, а не само тяхното наличие в отделните етапи (година, месец, тримесечие). В модерен, съвременен стил се прилагат методите на диагностични и прогностични анализи, заедно с разкрити възможности за ограничителните процедури на вредоносни процеси (замърсяване, ГМО продукти, отпадъчни материали и др.). Изводът е, че бизнес политиката на предприятието неизбежно включва темата за устойчивото развитие и в частност на интегрираната отчетност като неразделна съставна част на счетоводната политика и в този смисъл е обект на одитните оценки, заема все по-големи пространства при пазарната оценка на корпорацията.

От решения и постижения на върховни международни институции, като ООН, ЕК, неправителствени организации, изследователски звена, се разбира, че устойчивото развитие съдържа: **икономически растеж, екологичен баланс и социален прогрес**. В конкретен план това са проблеми на корпоративната социална отговорност, човешките ресурси, както и проблемите на бедността, безработицата, риск при определени инвестиционни мероприятия и др. Свързвайки тези проблеми с новите постановки в глава седма на Закона за счетоводството, е необходимо да се напомни за ролята на счетоводството и на т.нар. „професионални счетоводители – интегратори“, която, според формулировките на общата рамка 2.0. за устойчиво развитие, се заключава в това да създават стойност, да насочват към създаване на стойност, да поддържат създаването на стойност и да отчитат създаването на стойност. Отговорност за счетоводството е нормата в ЗСч, чл. 48, ал. 1, раздел III Нефинансова декларация от глава седма – Годишни доклади, да се превърне в съставна част на счетоводната политика на предприятието, съгласно постановката за достоверно описание на политиките на предприятията по отношение на „дейностите им, осъществявани в областта на екологията, социалните въпроси и тези, свързани със

служителите, правата на човека, борбата против корупцията, разнообразието и равенството на половете в ръководните органи на предприятията...“ Така представената норма има значение за характеристика предимно на нефинансова информация в общия информационен поток в предприятието, но като две свързани с общата цел части на отчетността определят състава на неговата счетоводна политика. Освен това е необходима и уговорката, че сегашните изисквания, залегнали в посочените текстове на Закона за счетоводството, се отнасят за предприятия от обществен интерес, но несъмнено това е едно начало за бъдещето присъствие на темата за интегрираното отчитане в отчетността на всички предприятия, така както това вече е в много страни на Европа и света. Това дава основание проблематиката за интегрираната отчетност да се разглежда като съставна част на счетоводната политика на всички предприятия, ако не изцяло сега, то напълно реално в предстоящото бъдеще. В този смисъл целта на настоящото изследване е да даде кратка характеристика на интегрираното отчитане, да представи неговите специфични елементи и принципи, методи и подходи, както и възможното прилагане на одитни процедури при оценката на получените резултати.

2. КОНЦЕПТУАЛНА РАМКА НА ИНТЕГРИРАНОТО ОТЧИТАНЕ

Концептуалната рамка на интегрираното отчитане, на първо място, включва приетите като норма в Закона за счетоводството принципи, които несъмнено са от значение за финансовата и нефинансовата информация. Те, както е известно, имат и основополагащо значение за счетоводната политика на предприятието, оказват влияние на неговата бизнес стратегия. Наред с тях и до известна степен като тяхно продължение са **специфичните принципи** на интегрираната отчетност, които утвърждават закономерното единство между финансовата и нефинансова информация във финансовите отчети. При това специфичните принципи, също както и основните счетоводни принципи, имат значение на норма, фундаментална истина, закон, доктрина и са и с основополагащо значение за специфичните правила на нефинансовата информация.

Според Международния комитет за интегрирано отчитане Общата рамка на интегрирания отчет се определя от следните специфични принципи: стратегически фокус; обвързване на информацията; ориентация към бъдещето; сбитост, надеждност и същественост; отзивчивост и всеобхватност по отношение на заинтересованите страни. Както при досегашния състав на общите счетоводни принципи е имало непрекъснати промени, естествена последица от промени в околната среда, така и при интегрираната отчетност има вероятност за подобно непостоянство и промени. Възможно е да възникне спор доколко тези

принципи имат значение на норма, или представляват фундаментална истина, закон или доктрина, но при всички случаи служат на практическата приложимост на интегрираната отчетност като неразделна част от счетоводната политика, в тази си съдържателност те са неделима част от изразяваната одитна оценка (пак с уговорката за предприятията от обществен интерес). Всеки от тези принципи може да се разглежда като обект на одитната проверка, като част от одитната оценка, потвърждаваща достоверността на информацията за пазарната репутация на корпорацията, което дава основание те да се представят в следната съдържателност:

Принципът стратегически фокус е пример за отговорностите на предприятията, на техните ръководства да формират своята бизнес стратегия не само за производствения, респ. финансов капитал, но и за интелектуалния капитал, за корпоративната социална отговорност, за проблемите, свързани с околната среда и опазване на природата, климатичните условия, замърсяване на въздуха, преработка на отпадъчни материали и др. От своя страна това е отговорност и за нов подход към съдържателните промени в счетоводната политика, нейното насищане с принципни постановки и технологични решения за отчитане на целия процес на устойчиво развитие в предприятието. Всички мероприятия на избраната стратегия, като правилата за организацията и действията за вътрешните контроли например, стават част от счетоводната политика на предприятието, така както и всички действия, свързани с осигуряване на финансов ресурс за решаване проблемите на устойчивото развитие. Това означава, че интегрираният отчет трябва да представя информация, съдържателно характеризираща избраната и прилагана бизнес стратегия на предприятието. И още: с приложението на този принцип се отразяват постигнатите цели на предприятието като предпоставка за възможните решения в бъдеще. Информацията в отчета следователно откроява стратегическите цели на предприятието, практическите действия за тяхното постигане, както и тяхната връзка с останалите съставни елементи на корпоративния бизнес модел за устойчиво развитие.

Същностните характеристики на принципа стратегически фокус могат да продължат още и това е неизбежна необходимост за всяко изследване на темата. В случая обаче и това е достатъчно, за да се разбере неговото значение не само за състоянието на предприятието през отчетния период, но и твърде много за неговите възможности да посрещне бъдещите предизвикателства, най-вече що се отнася за ресурсната обезпеченост, технологическата готовност и очаквани ползи от ефективното използване на финансовия, производствения, човешкия, интелектуалния, природния и социалния капитал за постигане на целите, за поддържане на стойностите. Прилагането най-после на принципа стратегически фокус обогатява счетоводната политика с информация от финансов и нефинансов характер за позиции, които до

този момент не са представлявали интерес за предприятието. А те, както вече се отбеляза, представят конкурентните възможности на предприятието, неговите качества да отговори на съвременните изисквания на влияния като състояние на природната среда, на климатичните промени, почвено разнообразие, напредъка на биотехнологиите и др. Наред с тях е управлението на процеси и състояния, които водят до увеличение на стойността като подходящ социален климат, висока степен на квалификация на персонала, умело използване на източници на нови ресурси по европроекти, правителствени помощи и др. Малко известни за нашата икономическа практика са влиянията, типични за развитите икономики като възможностите на гражданското общество да оказва натиск за решения на проблемите на корпоративната социална отговорност, на проблемите на екологията и др. Казано обобщено, този принцип има значение на водещ за съдържателната същност на интегрираната отчетност, за съвременната, модерна бизнес стратегия на предприятието, за неговите умения да спазва изискванията на световните норми, правила и критерии на човешкия напредък. С такава нагласа трябва да се съставя одитният план за проверката на тази част от оповестителните бележки на корпорацията. На пръв поглед проблемът изглежда формален, но при стриктна оценка на пазарната стойност на корпорацията оценката на стратегическия фокус става решаващ фактор, нейното достоверно представяне трябва да бъде доказано с достатъчни и уместни доказателства от страна на одитирация, за да е в разумна степен на сигурност потвърдена оценката за пазарната репутация на корпорацията.

Принципът обвързване на информацията е възможно да получи и друго наименование, като принцип на обобщаване на отчетната информация или на обединено представяне на отчетната информация и т.н., но неговото значение винаги ще е свързано с общото наименование на финансовата и нефинансовата информация като интегрирана информация. Интегрираната отчетност следователно е нов тип счетоводен модел, който отразява разнородни по вид информационни потоци и дава характеристика на сложните процеси на отчитане и оповестяване във финансовите отчети на състоянието, измененията и получените резултати на финансовия, производствения, човешкия, интелектуалния, природния и социалния капитал. И в следствие на това, в теорията на счетоводството, темата за видовете отчетност е необходимо да получи своето разширено представяне освен като оперативна, счетоводна и статистическа отчетност още и като финансова и нефинансова отчетност или като **интегрирана отчетност**. При това представянето на видовете отчетност като финансова и нефинансова ще е от значение както за оперативната отчетност, така и за счетоводната и за статистическата отчетност. Този нов модел отчетност ще бъде от **корпоративно, национално и глобално значение**. [8]

Опитът показва, че наименованията и различните съставни елементи на отчетността са само външната страна на проблемите, особено на проблемите на счетоводната отчетност. В състава на информацията, заложен в финансовите отчети, се включват финансови обозначения за отразени процеси чрез нефинансовата информация. От такъв род са евентуалните провизии, които трябва да се формират по повод на мероприятия, свързани с различните видове капитал (производствен, финансов, интелектуален, социален и т.н.). С такова значение ще е и информацията за условни задължения и още много други подобни. В този смисъл обвързаността на информацията трябва да се разбира като необходимост да се разширят и обогатят както фактически прилаганите модели на финансови отчети, така и законодателната основа на техния състав и още повече теоретичната обосноваване за тяхната приложимост. Интегрираната отчетност има значение на обединяващ, обвързващ елемент в общата съвкупност на модела за съответствие с прилаганата счетоводна рамка. В единство са информационните потоци за финансовото състояние на предприятието към даден момент и заложените в него перспективни решения. В една или друга степен те намират и стойностни оценки, но преди всичко се представят като оповестяване на намеренията, заложен в бизнес модела. Размерите на резервите, провизиите, инвестициите намират обяснения в оповестителната нефинансова информация за тяхната насоченост към решаване на проблемите на околната среда, създаването на нови (еко) продукти, възможностите за тяхната реализация, маркетинговите проблеми, както и проблемите на финансовите и стоковите пазари. В набора от проблеми е и този за риска, за подбора на ключови показатели, които предупреждават за рискови ситуации, за променливи условия – климатични, производствени, екологични, конкурентни и др. Ключовите показатели за ефективност (вземания от клиенти, просрочия, резултати от дейностите на различните подразделения на предприятието и др.) и ключовите показатели за риска образуват едно взаимодействащо цяло от финансова и нефинансова информация.

Принципът ориентация към бъдещето има за цел чрез интегрирания отчет да даде представа за предприятието в неговото бъдещо състояние, за очакваните и неочаквани промени, външни и вътрешни влияния, чрез финансовата и нефинансовата информация. Стремелът на предприятието е да концентрира вниманието на потребителите на информацията върху преодолените пречки за запазване добро състояние на устойчивост в една променлива околна среда, да даде оценка на всички фактори (производствени и непроизводствени), които правят бизнеса печеливш – използване на географските дадености, природните ресурси и тяхната умела експлоатация, убеждаващите нови решения за корпоративната социална отговорност (справедливо заплащане на труда, добри условия на работа и възможности за кариерно и професионално развитие) и др. Вече десетилетия най-вече чуждестранни автори на счетоводна

литература се опитват да дадат счетоводен израз на използваните в предприятието човешки ресурси, но все стигат до отчитането на работната заплата като възнаграждение за вложения труд. Съчетанията между финансовата и нефинансовата информация предоставят възможност да се даде по-точна представа за корпоративната репутация, повлияна от използваните по най-добрия начин човешки ресурси. Присъствието на тази тематика в бизнес стратегията на корпорацията, а следователно и в корпоративната счетоводна политика, е насочена към интереса на потребителите на информация за бъдещото състояние на корпорацията, за нейните възможности да устоява на превратностите на пазара и на все по-сложната конкурентна среда (колко малко значат за заинтересованите борсови среди например Майкрософт или Ейпъл без техните програмисти). В този смисъл е и идеята да се даде нова представа за водещото значение на отделните елементи и съставки на интегрирания отчет, да се открият очакваните рискове по нива на същественост, да се открият приоритетните цели в отделните части на бизнес модела. Що се отнася до счетоводната политика, то в нея както при този, така и при останалите принципи се очакват съществени проблеми в подхода, в разбирането за представяне на отчета на предприятието или на корпорацията като идея и предположение за неговото бъдещо развитие.

Принципът отзивчивост и всеобхватност има значение за усилване на заинтересоваността на отделните страни, участници или потенциални участници в процесите на взаимни корпоративни решения. Всяка бизнес стратегия включва този принцип като водещ, решаващ фактор за партньорска коректност, изразена най-вече чрез откровена прозрачност на финансовите отчети, възможност за пълна информираност чрез представяне на потребния обем финансова и нефинансова информация както в елементите на финансовия отчет, така и в оповестителната част на отчета. Заинтересованите страни трябва да имат възможност да се запознаят не само с характера на новите решения, но и за евентуалните вредни последици от тях, за предвидените мероприятия, минимизиращи рисковете. Убедителното представяне на оповестителната част на финансовия отчет дава възможност на партньорите, на заинтересованата общественост да се запознаят със стратегическите намерения на предприятието (корпорацията) с целите на предлаганите решения на проблеми, свързани с устойчивото развитие и корпоративната социална отговорност. Клиенти, доставчици, акционери, личният изпълнителски състав на предприятието/корпорацията трябва да имат достатъчно ясна и точна информация за влиянията на околната среда, намеренията за промени в нея, вредни последици от нововъведени производства и дейности, социалните компенсации за евентуални вредни въздействия, финансовите резултати от компенсаторните мероприятия, тяхното значение за борсовите котировки и цената на фирмените акции. Възможно е да се очаква и съдействие както на вътрешните

заинтересовани страни, така и от обществеността извън предприятието/корпорацията. И тук идва ред да се отбележи, че постигането на тези цели е възможно, ако в интегрирания отчет има достатъчно пълна и реално представена аналитична информация, съдържаща множество оценки, анализи на конкретни ситуации, измерени параметри на вътрешни и външни влияния. Сегашните изисквания на Закона за счетоводството за представяне на доклади и декларации (за сега само за предприятията от обществен интерес) трябва да отразяват бизнес стратегията на предприятието/корпорацията в този стил. Очаквано е и всяка корпоративна счетоводна политика да е средство за постигане на тази цел и реализиране на този принцип. В счетоводната политика трябва да се съдържат посочените изисквания за спазване на разглеждания принцип (както и на останалите принципи), да се предлагат възможните счетоводни или отчетни решения.

Характеристиката на отделните принципи съдържа някои специфични техни наименования, както е в случая с принципа **сбитост (лаконичност, надеждност, същественост, неутралност)**. Този принцип се свързва с принципа на предпазливост и в новите промени на Концептуалната рамка на финансовата информация от 2018 г. принципът **лаконичност** предполага представяне на проблемите и решенията, без да се използва „море“ от факти, цифри и обяснения. Този принцип изисква да се концентрира вниманието към проблемите на финансовата и нефинансова информация и най-вече на информацията, която няма цифрови измерения. Това налага одиторските процедури да използват този принцип най-вече за нефинансовата информация, съдържаща се в обясненията на приложението към финансовите отчети.

Интегрираният отчет трябва да притежава качеството **надеждност** (представено като принцип в Концептуалната рамка за финансово отчитане), което означава, че няма никаква възможност да се получи загуба на информация в процеса на нейното използване. Както е известно, счетоводството е информационна система в еднаква степен информирана и информираща [6], има значение на доказателство за законосъобразно и целесъобразно извършена дейност. Счетоводната информация не трябва да губи междинни данни или отделни информационни масиви, да бъде изградена въз основа на системния подход, където всеки елемент на системата е подсигурен с „резервни“ елементи (сметки, дневник, главна книга, оборотна ведомост и т.н.). Подобно изискване значително „натоварва“ обема одиторски процедури най-вече поради множеството справки, документи и доказателства за нефинансовата информация, за информацията на корпоративната социална отговорност, използването на природния капитал или на интелектуалния капитал и т.н. Въпреки това присъствие на подобен род доказателства те имат значение не само за собствениците на предприятието, но главно за широкия кръг заинтересовани потребители

на тази информация. И тук, може би като забележка в скоби, си струва да се отбележи грубо изразената неосведоменост от страна на журналисти за обществения интерес от достоверно представената информация, особено в интегрираните отчети. В статия на вестник „Сега“ от 13 ноември 2018 г., озаглавена „Лъсна истината за „данък одитори“, авторът (Ребека Борисова) цитира директива на ЕС: „...в много от малките предприятия едни и същи лица са както акционери, така и управители и затова не се нуждаят особено от това трета страна да гарантира достоверността на финансовите отчети“. Вероятно директивата има предвид само „някои“ малки предприятия и доколкото цитира интереса трета страна да се произнесе за достоверност няма предвид интереса широк кръг от обществеността или поне заинтересовани страни както физически, така и юридически лица. Защото в днешно време интересът на акционерите и на друг вид собственици остава на втори план, доколкото интересът на външните потребители на финансовата и нефинансова информация нараства непрекъснато. Все едно ли е на обществеността в даден регион да познава характера на производството на малко предприятие, което замърсява околната среда, или обратно, произвежда биопродукти? Малък ли ще е интересът за характера на мероприятията по корпоративната социална отговорност, свързана с условията на труд, заплащане и т.н., което от одитиращата страна трябва да се включи в одиторските процедури и доказателства като част от оповестяването във финансовия отчет. Надеждността на информацията, представена като интегрирана отчетност, следователно е обект на одиторска оценка от гледна точка на нейната същественост, която определя потребните за оповестяване факти във финансовите отчети. Освен това нивото на същественост има значение не само за подреждане на данните в отчетността според потребностите за яснота по съществените проблеми, но и за тяхното представяне в оповестителната част на отчета. В тази връзка не може да се пропуснат оценките на риска и потребностите от неговото определяне в разумна степен, още повече че той е в обратна пропорция с нивото на същественост. Счетоводната политика следователно трябва да отразява обратната пропорция между двете величини, влиянията на колебанията в тях.

Неутралност означава, че представената във финансовия отчет информация отговаря на обективните факти, а не е предубедено или манипулирано представена. Този принцип нараства по значение и в новите допълнения към Концептуалната рамка от 2018 г., които дават нов прочит и на принципа предпазливост. Множеството случаи на действия и решения по оценки на активи и пасиви, извършвани в условия на несигурност, доказват смисъла на тази промяна. Достатъчно е да се спомене, че не само надценяването на активите, но и тяхното подценяване води до манипулативно представяне на финансовия отчет и практиката многократно го доказва. При това промените в оценките на провизии и други подобни следствия от оценки и преоценки

нарастват непрекъснато, а при активен фондов пазар и разнообразие от финансови инструменти този принцип придобива наистина друго тълкувание и потребност от друг одиторски подход.

3.ИНТЕГРИРАНИЯТ ОТЧЕТ В СЧЕТОВОДНАТА ПОЛИТИКА НА КОРПОРАЦИЯТА

Времето, когато за първи път се постави на обсъждане във върховни институции (като ООН, ЕК и др.) проблемът за устойчивото развитие на планетата, от позицията на днешните изследователи, изглежда отдавна отминало и звучи твърде наивно на фона на последвалите решения и действия. Днес тази проблематика включва онези общи идеи и общи характеристики на устойчивото развитие, но заедно с това вече има опит, действия, резултати, оформят се и теоретични обобщения. Появиха се множество изследвания на конкретните съставки и проблеми на устойчивото развитие, най-много за почистване на околната среда и опазване на природата. Ускорение и то чувствително има в изследванията на корпоративната социална отговорност, в т.ч. проблемите на интелектуалния капитал, на човешките ресурси, на социалните проблеми и др. Постепенно от проблеми, поставени „от горе“ и с интернационален характер, те се превърнаха в проблеми с национален, а вече твърде много и с корпоративен характер. Логично дойде времето и на интегрираното отчитане, което обединява представата за оперативната, счетоводната и статистическата отчетност, за финансовата и нефинансовата информация, за значително разширения състав на отчетните и в частност на счетоводните обекти. Плахо, неуверено, все още експериментално само за предприятия от обществен интерес се появиха норми (Закона за счетоводството) и изисквания за корпоративни отговорности, които имат за цел да се разшири съставът и на националните сметки, безспорно и с международно значение. Формулираните в Закона за счетоводството норми, глава 7 – Годишни доклади от раздел III Нефинансова декларация, чл. 48, ал. 1 и следв., без колебания определят отговорностите на ръководството на предприятието да представя достоверно описание на „политиките на предприятията по отношение на дейностите им, осъществявани в областта на екологията, социалните въпроси и тези, свързани със служителите, правата на човека, борбата против корупцията, разнообразието и равенството на половете в ръководните органи на предприятията...“ и т.н. Преобладаващо тези изисквания имат нефинансов характер, но по своята значимост са част от бизнес стратегията на корпорацията, следователно и на неговата счетоводна политика.

Комитетът по интегрирана отчетност представя шест ключови елемента на интегрирания отчет:

1. организационен преглед и бизнес модел;
2. работна среда, включително рискове и възможности;
3. стратегически цели и стратегии за тяхното постигане;
4. управление и възнаграждения;
5. изпълнение;
6. бъдеща перспектива.

Както се разбира от посочения текст на чл. 48 от Закона за счетоводството, на ръководствата на предприятията се вменява в дълг да извършват организационен преглед и съставят бизнес модел, който включва интегрираното отчитане (вж. 1). Известно е при това, че счетоводната политика съдържателно включва конкретните цели на бизнес стратегията, представени в съвременен стил като елементи на финансова и нефинансова политика, в съзвучие с предизвикателствата на конкурентната среда, на динамичните промени в пазарните отношения и регулаторни изисквания. Отделни елементи на тези проблеми са намирали място в управленските процеси и до сега, но те не са имали това значение на нормативно задължение, още по-малко в този състав. Ако отново се върнем на записа в Закона за счетоводството, ще се потвърди, че проблемите на интегрираното отчитане са вече национално значими, налице са изисквания и за тяхната корпоративна приложимост. И по-конкретно :

1. В ал. 2 на посочения чл. 48, респ. съответните глава и раздел, са изброени елементите на бизнес модела на предприятието, което прилага интегрираната отчетност, а именно:

- а) „кратко описание на бизнес модела на предприятието – цел, стратегия, организационна структура, инфраструктура, продукти, следвани политики по отношение на основните и спомагателните дейности на предприятието и други“. Известната постановка, че счетоводната политика е управленска политика и в нея са концентрирани основните моменти на финансовата бизнес стратегия има вече и своята нормативна обоснованост. Без колебания може да се твърди, че не само предприятията от обществен интерес, но и всички предприятия трябва да утвърждават тази представа за счетоводната политика като концентриран израз на финансовата бизнес стратегия на корпорацията. Дълг е и на счетоводната теория да разнообрази подхода си към метода на счетоводството, още повече когато се откроява единството на счетоводната отчетност с останалите видове отчетност, когато има такова видимо присъствие на финансова и нефинансова информация. В този смисъл има основание да се лансира идея **интегрираната отчетност да се разглежда в теорията на счетоводството като съставна част**

на видовете отчетност наред с оперативната, счетоводната и статистическата отчетност.

- б) Съдържанието на ал. 2 от чл. 48 на Закона за счетоводството дава още по-ясна представа за третирането на проблема за счетоводните обекти. Това е тема за самостоятелно разглеждане, но все пак трябва да се подчертае, че разнообразието от обекти има както значение за финансовата, така и за нефинансовата част от финансовите отчети, те като състав трябва да присъстват в състава на счетоводната политика. Основанието е изискването на тази норма мениджмънтът да представя декларация с описание на **политиките**, приети от предприятието по отношение на екологичните и социални въпроси, включително дейностите през отчетния период с получените от тях резултати. И в този случай става необходимост идеята **да се разнообрази и обогати съставът от обекти на счетоводството с финансова и нефинансова тяхна разновидност**. Тези обекти са част от стратегическите намерения на корпорацията, закономерно следва да са част и от нейната счетоводна политика. И тук, както се разбира, теорията на счетоводството трябва да се обогати съдържателно с **проблемите на интегрираната отчетност като обекти на счетоводството**.
- в) В т. 3 на чл. 48, ал. 2 от Закона за счетоводството е формулирано изискване в декларацията за нефинансово отчитане да намерят отражение **предстоящите цели, рискове и задачи** по отношение на екологичните и социалните политики на предприятието. Формално декларацията е възможно да отчете намерения, които предстои да се осъществят, но няма достатъчно убедителни доказателства, че това е възможно да се случи. Това означава, че декларацията трябва да отговаря на съдържанието на бизнес стратегията на предприятието, да отразява измеримите и неизмерими показатели, да има достатъчно добре премерени очаквания за резултати, извършени анализи и съпоставки със сродни дейности, с постижения от най-добрите практики в отрасъла, Европа, по възможност и в света. При условие че вече има опити и установени практики с приложение на специфични стандарти по този род информация, могат да се очакват съдържателни промени и в счетоводната политика на предприятието. Проблемът е в това да се сложи силно начало, да се преодолее формализма и да се създава стил на мениджърски подход и маниер на отчитане целия набор от финансова и нефинансова информация, която по същество е вече управленска информация, включваща целия набор от методи на финансовото и управленското счетоводство. Очакванията и ангажиментите на счетоводната теория са още по-големи, някои от тях отбелязахме, но очевидно за това е необходима една по-голяма дискусия.

Като напомняне ще отбележим, че този процес неминуемо ще се отрази и на статистическата отчетност, на националните сметки, на техния състав и структура. Доколко това ще намери отражение в международен план, за сега само се предполага и очаква, но готовност трябва да има.

- г) В т. 4 на разглеждания чл. 48, ал. 2 от ЗСч е дефинирано изискването нефинансовата декларация да съдържа **описание на основните показатели за резултатите от дейностите, свързани с екологичните и социалните въпроси**. Въпреки недостатъчната коректност в записа на Закона за счетоводството в тази му част, до голяма степен и въпреки неяснотите по видовете показатели и измерители, може да се твърди, че пред финансовия мениджмънт на предприятието са сложени нелеки отговорности за отразяване на получените ефекти от провеждането на бизнес политиката. Как ще изглеждат процедурите за оценка на извършеното предстои да се разбере, още повече че контролните органи трябва също да имат готовност за това да се оповестят достоверни данни за постигнатите резултати. Както се разбира, интегрираната отчетност не само че е сложен състав финансова и нефинансова информация, но като знание и обект на изследване има интердисциплинарен характер. В този смисъл Законът за счетоводството не дава тези ангажименти по направление на институционалната национална отговорност, а се остава с впечатление, че това е проблем само на счетоводството, а не и на статистиката например, на контролните органи (СП, НАП, ИДЕС и др.).

2. Проблемите за оповестяване на финансовата и нефинансовата информация в годишния финансов отчет като част от бизнес модела на предприятието намират продължение в ал. 3 на чл. 48 от ЗСч, където се извеждат като управленски ангажимент **допълнителни обяснения в нефинансовата декларация** по неизпълнението на изискванията на интегрираната отчетност. Законодателят е имал предвид причините, които са способствали за неизпълнението, някои от които е възможно да имат обективен характер, да са възпрепятствани от бюрократични пречки, регулаторни неправилности, разпореждания и др. В бизнес модела на предприятието трябва да фигурира този елемент, но не само като регистрация на факта, а като резултат от задълбочен анализ и съобразяване на действията на множеството вътрешни и външни фактори. Що се отнася до счетоводната политика, в нея трябва да се конкретизира действието на различните фактори, да се предвидят критерии за оценка, в т.ч. и на нефинансови показатели, да се приеме подход за съпоставимост на тези показатели и др. Дълг остава и за теорията на счетоводството да предвиди тези подходи в счетоводната методология, да дефинира тяхната приложимост в съответствие с конкретните елементи на интегрираната отчетност.

Макар и отделно, но все с посочената цел е записът в ал. 3 на ЗСч, чл. 48. Изискването в него е да се **открийт извършените специализирани разходи**, свързани с интегрираната отчетност. Очевидна е предвидената опасност от смесване на тези разходи с намерения да се манипулира информацията според моментните интереси на предприятието.

Интерес представлява постановката в чл. 49 на ЗСч, където са посочени критерии – изисквания за **изпълнено задължение по съставянето на нефинансовата декларация**. От текста се разбира, че задължението на предприятието по нефинансовата декларация се счита за изпълнено, ако в доклада за дейността са включени информация и анализ по въпроси, свързани с екологията и служителите (по същество за корпоративната социална отговорност). Предоставя се възможност и за изготвянето на отделен доклад за нефинансовата декларация, който се публикува заедно с основния доклад на предприятието. Въпреки неяснотите по този запис и проличаващите формалности по него все пак той предполага отново използването на разнообразна и разностранна информация, на задълбочени анализи, в т.ч. и самостоятелен доклад за нефинансовата декларация. Предполага се, че това е за случаите на особено активна дейност и голям и разнообразен интегриран отчет с множество дейности от екологичен, социален и друг подобен характер. Което също предполага и в бизнес модела или бизнес стратегията на предприятието да се открият тези проблеми и източници на информация, да се заложат необходимите показатели и изисквания в счетоводната политика на предприятието. Самостоятелният доклад по този проблем вероятно ще има значение и на репутация за предприятието, което при по-чувствителни борсови процедури ще се отрази на стойностите на предприятието. Тук, както и в останалите разгледани досега проблеми, се откроява потребността от **добавяне на стойност** при осъществяване на различните дейности, представяни чрез нефинансовата информация.

Представените текстове от Закона за счетоводството имат за цел да отбележат вече нормативната санкция по проблемите на интегрираната отчетност и най-вече задължителните изисквания за бизнес модел и като предполагаемо следствие за счетоводна политика в предприятията от обществен интерес, както и към всички останали, които доброволно приемат постановките на Комитета по интегрирана отчетност (посочените шест ключови елемента на интегрирания отчет). Те имат значение и на предизвикателство за теорията на счетоводството, за нейното обогатяване с нови моменти, свързани с интегрираната отчетност. Очевидно инициативата е на мениджмънта, но счетоводството и кадрите в него вече е необходимо да познават добре проблемите на интегрираната отчетност, да имат готовност да отразяват в счетоводната политика методите и подходите за представяне на финансовата и нефинансовата информация. Инициативи и ответни

действия, в т.ч. и нормативни решения, са необходими и за контролните институции, за множеството регулаторни органи, изобщо решения, свързани с интердисциплинарния характер на интегрираната отчетност.

4. ИНТЕГРИРАНИЯТ ОТЧЕТ В БИЗНЕС СТРАТЕГИЯТА НА КОРПОРАЦИЯТА

Изборът на всяка стратегия е следствие на многовариантни решения. В този смисъл трябва да се разбира потребността от разнообразие на подходите при търсенето на оптимален вариант на дадена бизнес стратегия. Всяка стратегия е за дадените обстоятелства в конкретните условия на конкурентната среда. Подходящо ще е тук да се напомни предупреждението на Уорън Бъфет [3], че успешният избор на стратегия не трябва да повтаря стратегията на конкурентните предприятия. Моделът на бизнес стратегията включва избор на подходящи методи и подходи, форми на креативност, които водят до постигане на определена цел, различна и естествено по-ефективна от очакваните действия на конкурентната среда. [1, 13] При това **целта** е сърцевината на **бизнес политиката**, а **стратегията** се явява средство за нейното постигане. Стратегията на бизнеса за интегрираната отчетност като форма на отражение на устойчивото развитие отразява новата управленска и счетоводна политика за обектите на отчитане според тяхната известност [13, глава 10]: финансов капитал, производствен капитал, човешки капитал, интелектуален капитал, природен капитал, социален капитал.

Финансовият капитал представлява източник за необходимите на предприятието ресурси. Те са в услуга за постигане на корпоративните цели при използването на собствените капиталови източници, с осъществяването на дългови операции или чрез финансиране, използване на безвъзмездна помощ, както и от резултат на добра инвестиционна политика. Както е известно, в състава на финансовия капитал са финансовите активи – финансови инструменти, акции и облигации, парични средства и еквиваленти, както и материалните запаси на корпорацията. Извън тази група са дълготрайните материални активи като сгради, имоти, машини, съоръжения. От гледна точка на интегрираното отчитане във финансовата и нефинансовата информация са данните за вида и състава на инвестициите, тяхната класификация, промените в тях, използването им за мероприятия за устойчивото развитие на корпорацията и получените резултати. В оповестителната част на отчета се включва и информация за материалните запаси и тяхното състояние (залежали, бракувани и т.н.), както и стойността на вложените материали в употреба за целите на устойчивото развитие. Необходимо е да се добави още потребността от получения финансов резултат, неговата относителна част от ефективно и разумно използване на финансовите капиталови ресурси за устойчиво

развитие. Трябва да се разбира, че тази информация се отразява на корпоративно ниво, дава отражение в националните сметки, с възможност да се обобщава и за други интернационални цели. Всичко това е необходимо, за да се определи точно какво добавя предприятието към стойността си в резултат на мероприятията от социален, екологичен или други с подобен характер, т.е. с колко нараства неговият финансов капитал в резултат на мероприятията по устойчивото развитие и какво се постига като репутация.

Производственият капитал по правило се създава чрез инвестиции, но има за източник и самото възпроизводство. Както е известно от формулата на Маркс, капиталът ражда капитал – П-С-П прим. Това означава, че стратегията на корпорацията трябва да включва ефективно провеждана инвестиционна политика за различни мероприятия, в т.ч. и мероприятия от социален и екологичен характер. Заедно с това трябва да се открояват възможностите да се възвръщат, възпроизвеждат направените вложения. В състава на производствения капитал се включват сгради, машини и оборудване, както и необходимата инфраструктура – пътища, пречиствателни съоръжения, пристанища и др. подобни. В стил, подобен на описания за финансовия капитал, в оповестителната част на отчета (освен данните в четирите основни елемента на финансовия отчет) се включва обяснителна информация за източника на средствата и за начина на придобиване на този вид активи, тяхното влияние за провеждане на корпоративната социална политика за всички мероприятия по устойчивото развитие. Интерес за интегрираната отчетност представляват оценките, преоценките, респ. обезценките на активи в съответствие с МСФО, в частта им за мероприятията по устойчивото развитие.

Човешкият капитал е специфичен по своя състав капитал и твърде спорен от счетоводна гледна точка. Той включва преди всичко елементи, които оказват влияние главно на **репутацията, на гудуила** на корпорацията. Това са мероприятия по издигане и запазване на професионалното ниво на участниците в производствените процеси, зачитане на техните права и достойнства, създаването на подходящи условия на труд, нивото на мероприятията по подобряване условията на труд и на живот във и извън производството, мотивацията на работещите за решаване проблемите на устойчивото развитие и изобщо за постигане целите на корпорацията. [12] Дълго време научни кадри в областта на счетоводството правят опити да включат целия този състав в активите на корпорацията и засега неуспешно, макар че корпорации като Майкрософт, Ейпъл и др. формират борсовата си цена благодарение на състоянието на човешкия си капитал. Това, разбира се, трябва да намери отражение в много подробни представяния в оповестителната част на финансовия отчет. В стил, посочен по-горе, трябва да се търсят и заложат в счетоводната политика на предприятието всички онези мероприятия по използването на

човешките ресурси и на човешкия капитал, които имат самостоятелно значение за мероприятията по корпоративната социална отговорност, като се прилагат постановките на МСФО.

Интелектуалният капитал включва в своя състав нематериални активи, които също оказват силно влияние на репутацията на корпорацията. Това са интелектуалната собственост – патенти, авторски права, софтуер, организационни системи, и др. нематериални активи, които са свързани с търговската марка, репутацията, изследователските дейности по създаване на условия за устойчиво развитие на корпорацията. В оповестителната част на финансовия отчет тази информация има значение както за привличане на инвестиции, така и за създаване на убеждение в конкурентите, в доставчиците и клиентите, че корпорацията разполага с достатъчно средства и възможности за „споделяне“ на действия, идеи и проекти с други партньори. Интелектуалният капитал заедно с човешкия капитал добавят високи, най-високи стойности към оценката на предприятието. Това е неговата репутация, много пъти значително по-голяма от стойностите на притежаваните активи (пример Майкрософт, Ейпъл, Кока Кола и др.).

Природният капитал има характер на природна даденост, придобита от корпорацията чрез покупка или чрез инвестиции за изследователска и откривателска дейност в самия район на корпорацията. В състава на природния капитал се включват гори, води, земя, минерали, био и еко системи и др. Известно е, че една част от този капитал има характер на невъзобновяеми, а друга на възобновяеми активи. Възобновяемите еко, био и други подобни активи възпроизвеждат своите стойности в процеса на експлоатация, за разлика от невъзобновяемите, които не се възпроизвеждат след пълна експлоатация. Този вид капитал придобива все по-голямо значение не само за корпорацията, но и за широката общественост, тъй като осигурява природосъобразен начин на живот и условия за опазване и по възможност подобряване на природните дадености за определена производствена дейност. В този смисъл в оповестителната част на финансовия отчет намират място степените на възстановяване на части от природния капитал, както и за опазване на природни ресурси, които имат невъзстановимо състояние. Нарастват отговорностите на корпорацията и за създаването на еко и био системи. Несъмнено в счетоводната политика на предприятието намира отражение тази част от бизнес политиката на предприятието и с предвижданите процедури по съответните международни стандарти могат да се извършат и оповестят всички ефекти от оценките, преоценките и обезценките на счетоводните обекти, свързани с мероприятията по устойчивото развитие.

Социалният капитал включва голяма част от елементите на корпоративната социална отговорност, която е система от мероприятия за укрепване на взаимното доверие между работодатели и работници,

изграждане на система за налагане на правов ред и еднакви отговорности за двете страни, лоялност към проблемите на корпорацията, както и мотивация за активно участие в иновационните цели на корпорацията и др. Звучи силно казано, но принципът *един за друг и всички за другия* има решаващо значение за създаване на благоприятни условия за труд и социален напредък. Грижата за персонала, за майки и болни, създадените условия за проявления на творческата активност на персонала, умелото използване на професионалните умения на колектива, както и защита на обществения интерес при изграждане на определени производствени мощности са все цели, които ангажират ресурси и управленски умения на корпорацията. В оповестителната част на финансовия отчет социалният капитал трябва да намери реално отражение на условията на труд и постигнатите ефекти от поведението на лоялност и взаимно зачитане на интересите на работодатели и работници [11, гл. 1]. За счетоводната политика като конкретен израз на бизнес стратегията на предприятието се открояват всички методологически проблеми за счетоводно отразяване на изразходените средства специално за тази цел. И тук, както в останалите случаи, ще се съобразят предвидените процедури в съответните счетоводни стандарти, относителните тегла на изразходените целеви средства, както и получените ефекти. Не са за пренебрегване и анализите, съпоставките и сравненията в отрасли, национален и световен мащаб.

Създаването и изпълнението на всяка стратегия и в частност на бизнес стратегията е сложен процес [9] и в него е необходимо да се прилага творческо разнообразие за методи и подходи, за тактически варианти в стремежа към постигане на заложените цели. Няма съмнение, че бизнес средата има очакване главно от финансово-счетоводната част на управлението да даде такива възможности за разнообразно прилагане на един или друг метод. И ако отново се позовем на казаното от проф. д-р ик.н. М. Динев, че „счетоводната информационна система е в еднаква степен информирана и информираща“, то означава, че счетоводната политика на предприятието включва информация, потребна на намерението на корпоративното управление. Както и обратно, корпоративното управление определя своите искания за определен вид информация, потребна за постигане на бизнес стратегията. Звучат поучително думите на Уорън Бъфет – един от най-богатите хора на света: „Трябва да разбирате от счетоводство и неговите нюанси. То е езикът на бизнеса, който е несъвършен, но вие наистина не би трябвало да подбирате сами акциите си, ако не сте готови да направите усилия, за да овладеете счетоводството – как да четете и тълкувате финансовите отчети“ [3]. Този коментар на Уорън Бъфет – невероятен майстор на борсовите операции, е идеален пример за уменията на бизнеса да включва в своята стратегия счетоводния анализ на финансовите отчети. И най-вече, когато те трябва да отразяват посочените капиталови проявления.

Впрочем, както той посочва, този подход е източникът на неговото приказно голямо богатство (в класацията на най-богатите той преобладаващо е в първата тройка – първи, втори или трети).

Въпреки различията почти всички автори, изследвали темата за стратегията на корпорациите, се придържат към разбирането, че тя е план с определена цел за конкурентно предимство. Финансовата стратегия се свързва с това какво да се прави при конкретни обстоятелства, каква е целта на усилията за напредък, какви методи и подходи е възможно да се използват, за да се постигнат устойчиви темпове, какъв ще е обхватът на дейности, характерни за устойчивото развитие на корпорацията, и не на последно място каква е необходимата информация за постигане на целите. От подходящо избраните стратегически цели се определя съставът на интегрираната отчетност, както и обратно ефектът от набора информация характеризира промените в стратегическите намерения на корпоративното управление.

Необходима за бизнес стратегията на корпорацията е информацията за състава, произхода и използването на **капитала** (акционерен, дружествен, производствен, природен, интелектуален, социален, човешки капитал). Интегрираната отчетност съдържа информация толкова и в такъв вид, каквито са потребностите на бизнес стратегията за постигане на стратегическите цели. Задължителните изисквания по ЗСч за предприятията от обществен интерес са само доказателство за обществения интерес към проблема. Извън тях корпоративното управление има потребности, които са негов интерес в конкурентната среда за търсене на предимства. В този смисъл се оценяват съвместните усилия в капиталовото участие на акции, които произтичат от интереса на устойчивото развитие, на корпоративната социална отговорност, на мероприятията по опазване на природния капитал и т.н. Ангажиментите на одита се заключават по-често в зависимост от договорените процедури, както и от процедурите, предвидени от всеки друг одит за изразяване на сигурност. Традиционните методи за оценка и преоценка на акциите имат специфични процедури, когато те засягат някои от видовете капитал – производствен, финансов, интелектуален и т.н.

Информацията в интегрирания финансов отчет за **стойността на акциите** е свързана с проблемите за печалбата, нейното образуване, като размер, тенденциите в нейния растеж, както и с източника от различните дейности. Една част от тази информация е нефинансова и има значение за формата на оповестяване, още повече че тя има косвено влияние върху паричните потоци (входящи и изходящи, свързани с различните видове капитал). Стойността на акциите следователно ще се определя от прецизно обработената и представена информация за използването на различните видове капитал, техните влияния върху рентабилността на корпорацията, за перспективите да се

управлява печелившо този проект. Използването на термина „проект“ не е случайно, доколкото интегрираният отчет в перспектива съдържа информация за стратегически по своя характер процес и има значение на проект за постигане на цел, която освен множество съдържателни елементи включва успешните решения в конкурентната надпревара.

Информацията в интегрирания отчет е потребна за формирането и изпълнението на **инвестиционната политика** в условията на разнообразие в инвестиционния портфейл. Ако не днес, то в утрешния ден ще са множество дъщерните предприятия, които изпълняват производствени цели в областта на устойчивото развитие – дъщерни предприятия за биопродукти, за производство на технически средства, създаващи чиста околна среда и т.н. Подобни инвестиции се предполагат и в други корпорации, които търсят партньорство в устойчивото развитие, инвестиции за така наречения синергетичен ефект. Изобщо в условията на новите разбирания за интегрираната отчетност инвестиционният капитал не трябва да се приема като единствен носител на ползите, както и акционерите не трябва да се приемат като единствени притежатели на получените ефекти. Без да се подценява ролята на преките инвестиции в инвестиционната политика на корпорацията, се приема, че техните източници могат да са различни, в т.ч. и резултат от безвъзмездни финансираня, дарения, участия на средства от ЕС и т.н. Което още по-силно подчертава заинтересоваността на широката общественост от получените ефекти и от оценките на одитираните интегрирани финансови отчети. Тази тема заслужава самостоятелно третиране, но в случая като обобщение може да се отбележи, че инвестиционният портфейл съдържа предполагаемите части за инвестиции в останалите видове капитал и изобщо за осъществяване на целите на устойчивото развитие на корпорацията.

Информацията за **кредитната политика** в интегрирания отчет съдържа:

- размер на кредита, обоснован с целите за неговото използване, в т.ч. и за целите на политиката за устойчиво развитие в дългосрочен план. Очаквано, информацията е както финансова, така и нефинансова;
- открояване на целевите кредити за устойчивото развитие на корпорацията по размер, лихвени проценти, време за погасяване и др., както и информация с предположения за очакваните резултати от всеки използван кредитен ресурс за конкретните цели на устойчивото развитие;
- достатъчността на печалбата и на нормата на възвращаемост върху вложения капитал, очакваната платежоспособност по отделните кредити и др.;
- информация за източниците на собствени средства, за привлечения капитал от различни източници за различните цели

на устойчивото развитие, както и информация за други източници (средства по програми на ЕК и др.).

Прогнозна информация за паричните потоци, както и за приходите и разходите. Известно е твърдението, че паричните потоци са кръвоносната система на корпорацията и всяко „запушване“ на системата води до „инфарктни“, разбирай кризисни ситуации в корпорацията. Още повече че състоянието на входящите и изходящите парични потоци е свързано с промените в приходите и разходите и тяхното ефективно управление в интерес на устойчивото развитие на корпорацията. Доколкото посочената разновидност на капиталово присъствие в корпорацията съществува в цялото си разнообразие, може да се приеме, че управлението на паричните потоци има решаващо значение за създаване на конкурентна, иновативна среда в корпорацията, очаква освен целево насочени разходи и получени приходи от постигнати стратегически цели.

Информация, свързана с т.нар. **стойностна концепция** (историческа цена, справедлива стойност и т.н.). Съществено влияние оказват пазарната среда, ценовите промени и реформи, развитието на технологиите и на използваните технически средства, както и на влиянията на различните видове цени, известни като текущи, постоянни и инфлационни. Забележително е, че тази информация има качеството сравнимост и дава възможност да се съизмерят постиженията на конкурентни корпорации.

Информация, получена като резултат от **коефициентни анализи**, потребни на всеки мениджмънт. Известните показатели за рентабилност, ликвидност, капиталова адекватност и др. са все от полза за доброто управление на капитала и неговото поддържане като положителна разлика между стойностите в началото и в края на годината.

Изброяването на потребната за корпоративната стратегия информация може да продължи и да засегне проблеми, свързани с прогнозните предположения и решения, с данъчната стратегия на корпорацията, с управлението на човешките ресурси, за използване на известния SWOT анализ, при който се открояват силните и слабите страни в подходите към бизнес стратегията и др. Ще се запази изводът, че информацията в интегрирания отчет в цялото си разнообразие е израз на управленски авторитет в корпорацията, носи ползите в силно развитата конкурентна среда. В този смисъл тя е полезна както за корпоративното управление, така и за оценките на различните прояви на одита, за отговор на обществения интерес. Ползите от интегрираната отчетност и огласяване на резултатите от нейното представяне могат да се формулират накратко, както следва:

1. в значително по-голяма степен задоволява интереса на потребителите на финансовата и нефинансова информация,

свързана с устойчивото развитие, насочва интереса на инвеститорите към перспективни начинания за постигане на стратегическите цели в полза на обществото;

2. заинтересованите страни имат възможност да получат достатъчен обем нефинансова информация, която да допълва тяхната представа за целите на устойчивото развитие и на възможностите да се получи известният синергетичен ефект;

3. размяната на информация между обвързани в общи проекти страни е повече обемна и подробна, тя потвърждава в по-голяма степен доверието между тях в постигането на общите цели;

4. предлага повече и по-разнообразни методи и подходи към риска, възможните решения в условията на силна конкурентна среда;

5. създава условия за използване на по-активни аналитични подходи, които разкриват в по-голяма степен възможни решения за устойчивото развитие на корпорацията;

6. създава по-добра комуникативна среда и заинтересованост на инвеститорите от иновативни решения в интерес на общите разходи, ценовата политика, по-приемливите търговски условия;

7. обогатява счетоводната езикова и терминологична култура, максимално доближава нейната визия до европейските и световните стандарти. Казано обобщено, нивото на мислене отговаря на обективните потребности за устойчиво развитие на корпорациите.

х

х

х

Според традициите на подобни кратки изследвания следва да има заключителна част. Това не се предлага, защото темата има още много съдържателни празноти и се нуждае от обстойно разглеждане. Може би ще е основателно твърдението, че при динамично променяща се проблематика отделните изследвания не трябва да имат заключителна част, оставяйки вратата отворена за още. И все пак, разгледана в частност, тази тематика се нуждае от малко обобщение и то се заключава в следното:

1. На първо място заслужено ще е темата за възможния избор на бизнес стратегия, която съдържа проблемите на интегрираната отчетност и носи отражение на посочените елементи, принципи, нормативни решения, да се приема като следствие от динамичните промени в конкурентната бизнес среда. Това е изискване за реализиране на идеи, изпълнение на международни и национални норми, предпочитания на ефективните варианти за сполучливото осъществяване на финансовата, производствената, социалната и екологичната политика в предприятието. Бизнес стратегия, която

използва финансовата и нефинансовата информация, за да характеризира позиции и намерения в условията на пазарната среда, да създава репутация и добавя стойност от мероприятия за устойчиво развитие, използва финансово-счетоводния анализ и изпреварващо оценява рисковите ситуации, предвижда реакциите за тяхното минимизиране. Каквото и още да се добави, все ще остане изводът, че изпреварващите предположения в бизнес стратегията дават път на иновативни решения с поглед към бъдещото състояние на корпорацията, на националната икономика и на световния прогрес.

2. Следствие от бизнес стратегията е корпоративната счетоводна политика. В днешно време тя все още е проява на старото разбиране за коментар по всеки стандарт за избора на подход, метод или норма при отчитане на определени събития. Все по-ярко изразеният напредък в теорията на счетоводството, промените в обектите на отчитане, появата на специфични обекти и правила за тяхната оценка, използване на финансовата и на нефинансовата информация, умелото дешифриране на някои правила в счетоводните стандарти по оценка на социалния, интелектуалния и природния капитал, на човешките ресурси поставят нови предизвикателства пред счетоводната система. Тези предизвикателства не са малко и за съдържанието на самата счетоводна теория. Обобщено казано, за счетоводната политика е настъпило ново време, с нови изисквания за по-пълно отражение на корпоративната бизнес стратегия, за нов подход към обекти, методи на оценки на материални и нематериални активи, на финансови инструменти, на капитала в посочените негови разновидности, на източниците на средства и др.

3. Интегрираната отчетност и като краен продукт интегрираният отчет са обект на одита във всичките негови разновидности – вътрешен, външен, одит в публичния сектор, одит в реалния сектор. Въпреки че до сега както МОС, така и други нормативни актове и документи не са разгледали проблемите на съвместяването в единно цяло на финансовата и нефинансовата информация като обект на одита, на практика известните одитни процедури могат да се използват за изразяване на твърдение за вярност. За финансовата информация проблеми няма, но проблемите са за оценка на нефинансовата информация, която е в оповестителната част на отчета, заедно с предвижданите доклади.

4. В теоретичен план проблемите, произтичащи от приложението на интегрираната отчетност в състава на отчетната икономическа информация, засягат множество решения, като се започне от терминологичните уточнения и се стигне до типичните методи за оценка на специфичните обекти на интегрираното отчитане и представяне на нефинансовата информация в отчети. На този етап все още проблемите преобладаващо само се поставят, коментират като решения на върховни международни институции, на малкото норми и правила и в българското

законодателство. Очакванията са първо да има практика, обект на изследване, т.е. пренебрегнат е априорният подход, но надеждата е, че когато завесата е откритата, лесно могат да се разширят пространствата за видимост на проблемите.

Библиографска справка:

1. Аакер, Дейвид. *Стратегическое рыночное управление*, Питер, 2003.
2. Башева, С. и колектив – *Основи на счетоводството*, С., 2011.
3. Бъфет, М. и др. *Уорън Бъфет и анализът на финансови отчети*, С., 2011.
4. Вос, Бобс. *Корпоративен анализ*, С., 2006.
5. Динев, М., К. Златарева. *Теория на счетоводството*, С., 2012.
6. Желязкова, В. *Проблеми на кръговата икономика*, С., 2016.
7. *Закон за счетоводството*, обн., ДВ, бр. 95 от 08.12.2015 г., посл. изм. и доп., ДВ, бр. 98 от 27.11.2018 г., в сила от 01.01.2019 г.
8. Златарева, К. *Счетоводна политика и бизнес стратегия на корпорацията*, С., 2014.
9. Златарева, К. *Интегрирана отчетност*, монографичен сборник *Финансова отчетност*, УНСС, 2016 г.
10. Йонкова, Б. *Интегрираното отчитане – отговорност и отчетност*, С., 2012.
11. Пейчева, М. и колектив. *Корпоративната социална отговорност – теория, отчетност, одит*, С., 2016, гл. 1.
12. Стоянов, Ст. и колектив. *Финансова отчетност*, гл. 10.
13. Филипов, В. *Закон за счетоводството*, авторски коментар, С., 2015.